

Verlan Seudun Opas

– Verla, Nisus, Pahasaari, Palojärvi, Pyörylä, Selänpää –

Hyvä lukija!

Tämä Verlan seudun opas on syntynyt Verlan historialliset kohteet tänään -hankkeen tuloksena. Hanke on EU-osarahoitteinen ja sen rahoittaja on Pohjois-Kymen Kasvu ry. Opaskirjasen avulla on tarkoitus lisätä paikkakunnan vakituisten ja vapaa-ajan asukkaiden koti- ja mökki-paikkatuntemusta ja herättää uteliaisuutta omaa elinympäristöä kohtaan. Samalla tarjotaan tietoa myös muille Verlan seudusta kiinnostuneille.

Kiitämme lämpimästi monia oppaan syntyyn myötävaikuttaneita henkilöitä ja tahoja: Matti Hälikkä on kirjoittanut Pyörylästä, Marjo ja Anton Kujala Selänpäästä, Tapio Mäkinen Jaalan myllystä ja Inkeri Ahvenisto Verlasta. Pa-hasaaresta on kertoillut Matti Seppälä, Nisuksesta taas Keijo Syrjälähti sekä Tapani ja Meeri Ahvenisto. Jaalan kehitys ry:n Jaala näkyvissä -hankkeelta on saatu sekä kuvia että muuta apua. Opaskirjasen taitosta ja painamisesta on vastannut Korian Kirjapaino Alanko Ky.

Muita kuvien ottajia, kommentoijia, materiaalin toimittajia yms. ovat olleet Katja Airaksinen, Irja Auvinen, Timo Holopainen, Mika Honkalinna, Kari Kallio, Juha Kuronen, Marjo Lahtinen, Ritva Lautamatti-Musto, Ritva Lehto, Teresa Leskinen, Timo Miettinen, Tapani Mikkola, Eero Niinikoski, Visa Niittyniemi, Heli Piepponen, Aki Pukkila, Jukka Tarvainen, Arja Torikka, Anu Yli-Pyky sekä Selänpään perinnepiiriläiset. Kiitämme myös kaikkia muita työtä avustaneita tai tukeneita henkilöitä. Verlan hankkeen kokonaisvastaavana on toiminut Jorma Hyökkäri ja opaskirjasen toimittajana Inkeri Ahvenisto.

Verlan seudun kyläyhdistys ry.

Sisällys:

VERLAN SEUDUN OPAS	2
Verlan seutu	4
Verla	4
Kylän laani	5
Seuratalo	5
Työläiskotimuseo	7
Rajavartiotorppa	7
Verlankoski, mylly, voimalaitokset ja Patruunan pytinki	8
Nippu-uittorata.....	9
Kalliomaalaus.....	9
Kokkokallio ja hiidenkirnu sekä luontopolku.....	10
Verlan tehdasalue: Tehdasmuseo ja puodit.....	10
VERLAN SEUDUN MUUT KYLÄT	13
Nisus	13
Marjo Lahtisen ateljee.....	13
Jukakoski.....	14
Kantokoski.....	14
Viiniverla	14
Pahasaari	14
Ilvesvuori	14
Palojärvi	15
Pyörylä.....	15
Myllykoski	16
Pyörylän sotakivi.....	16
Rajakivi	16
Pyörylänmäki	17
Puolakankoski.....	17
Selänpää	17

Kannen kuvat:

Näkymä Kantokoskelta Nisuksessa. Irja Auvinen.

Verlan tehdasmuseo. Mika Honkalinna, Jaala näkyvissä -hanke.

Marjo Lahtinen: Naisen torso, marmori, 1984, ja Miehen torso, graniitti, 1999.

Kouvolan taidemuseo.

Verlan seudun kyläyhdistyksen kesätori. Inkeri Ahvenisto.

Verlankosken juoksutus Verla-päivänä 2004. Inkeri Ahvenisto.

4H-puoti ruukkikylässä. Mika Honkalinna, Jaala näkyvissä -hanke.

Verlan kalliomaalaus. Inkeri Ahvenisto.

Verlan seutu

Verlan seudun kyläyhdistyksen alue muodostuu viidestä kylästä Jaalan puolella: Nisuksesta, Palojärvestä, Pahasaaresta, Pyörylästä ja Verlasta. Näiden kylien lisäksi oppaaseen on otettu mukaan Valkealan Selänpään kylä, johon yhteydet Verlan seudulta ovat olleet hyvin kiinteät mm. siellä sijainneen rautatieaseman tähden – sitä kautta kulkivat paitsi Verlan pahvipaalit, myös ihmiset kaupunkimatkoilleen. Myös itse Verlan kylä sijaitsee kuntien rajalla niin, että puolet vanhasta asutuksesta sijaitsi Valkealan Selänpään alueella.

Verlasta on n. 12 km matka Jaalan kirkonkylälle, n. 7 kilometriä Selänpäähän ja n. 20 km Valkealan kirkonkylään. Kuusankoskelle matkaa kertyy n. 20 ja Kouvolaan 30 km. Nykyisellään kylistä käydäänkin paljon töissä mm. näissä keskuksissa. Talvet ovat seudulla rauhaisaa, hiljaisempaa aikaa, kesät taas vilkkaita, kun sadat alueen mökkiläiset saapuvat kesälaitumille.

Jaala ja Valkeala ovat vanhaa rajaseutua – kylien reunaan, nykyistä kunnanrajaa pitkin, on kulkenut pitkään Uudenmaan ja Viipurin läänien raja ja vuosina 1743-1809 jopa Ruotsin ja Venäjän välinen valtakunnan raja. Näin alue on joutunut useamman kerran myös sotatapahtumien näyttämöksi, kuten 1700-luvun lopulla, kun Ruotsin kuningas Kustaa III ylitti Pyörylässä rajan hyökätessään Venäjälle. Nykyisin molemmat kunnat kuuluvat Pohjois-Kymenlaakson tiiviin kuntayhteistyön piiriin.

Alueen kylistä Pyörylä ja Palojärvi ovat vanhoja, historiallisia maanviljelyskyliä, mutta Verla ja Nisus ovat kasvaneet kyliksi vasta, kun Verlan kosken partaalle perustettiin puuhiomo ensimmäistä kertaa 1870-luvulla ja uudelleen vuonna 1882. Selänpään merkitys taas on ollut suuri nimenomaan asemakylänä, jonka kautta kulkivat niin ihmiset, tavarat kuin tietokin (esim. posti) lähikaupunkeihin ja maailmalle.

Verla

Verla-nimi mainitaan ensimmäisen kerran tuomiokirjoissa 1681: Wärla niemen maa. Vuonna

1846 nimi on muodossa Wärlä qvarn plan tai Wärla qvarnplan. Näistä on myöhemmin kehittynyt nykyinen muoto ”Verla”, vaikka perimätiedossa nimi on liitetty myös sotahistoriaan – Verla olisi lyhenne ”Verlaanista”, verisestä laanista, joksi paikkaa olisi nimitetty, koska sinne olisi jonkin suuren taistelun yhteydessä kerätty haavoittuneita. Liekö kyse esimerkiksi Kustaan sodasta 1700-luvun lopulla? Tuolloin Ruotsin ja Venäjän sotajoukot liikkuvat todistettavasti seudulla.

Verlassa ei ole ollut juurikaan asutusta ennen tehdasta. Itse kylä alkoi kehittyä puuhiomon myötä, jollainen kosken partaalle perustettiin ensimmäistä kertaa vuonna 1872. Vuonna 1882 perustettiin Verlan puuhiomo ja pahvi-tehdas (Werla Träsliperi och Pappfabrik), joka oli alun alkaen jo huomattavasti suurempi kuin edeltäjänsä. Vuosisadan vaihteeseen mennessä lähenteli työntekijämäärä sataa ja vuonna 1905 asukkaita oli kylän alueella yhteensä jo noin 300. Pian kylässä toimi kolme kauppaliikettäkin. Vuonna 1920 Verlan tehtaan osti Kissakoski Oy, mutta jo parin vuoden kuluttua omistaja vaihtui, kun sekä Kissakoski että Verla siirtyivät Kymin Osakeyhtiön hallintaan.

Verlan tehdas toimi aina lakkauttamiseensa vuoteen 1964 asti pitkälti samoin työmenetelmien, jopa osin samoin konein kuin vuosisadan vaihteessa. Vaikka uudistuksia toki tehtiin, ne jäivät pienisuuntaisiksi, sillä kylä oli syrjäinen ja koskessa ei olisi riittänyt voimaa kovin suuriin laajennuksiin. Tehtaan sulkemisen jälkeen kylän tehtaalaisasunnoista muodostettiin kymiyhtiöläisille lomakylä (1967) ja viisi vuotta myöhemmin (1972) itse tehdas avattiin yleisölle museona. Tehdasrakennukset nimettiin Unescon maailmanperintökohteeksi vuonna 1996 mm. Kiinan muurin ja Egyptin pyramidien kunnianarvoiseen seuraan.

Nykyään vakituisia asukkaita itse Verlassa on vain muutama kymmenen, mutta Verlan seudun kyläyhdistyksen alueella noin 200. Tehdasmuseo tuo alueelle runsaasti kävijöitä. Pelkästään opastetulle museokierrokselle osallistuvien kävijöiden määrä kesäisin on nykyisin noin 20 000. Lisäksi alueella on paljon vapaaajan asutusta. Kesät ovatkin Verlassa hyvin

vilkkaita, talvet taas rauhaisaa aikaa. Kylässä on ravintola avoinna ympäri vuoden ja kauppa kesäisin. Osassa kylää on kunnallinen vesi-johto- ja viemäriverkosto. Verlan koulu Jaalan puolella sekä Pukkilan koulu Valkealan puolella ovat nykyisin yksityisessä käytössä.

Kylän laani

Verlan keskustassa toimivat edelleen kyläkauppa ja ravintola. Kuvan keskellä oranssinkeltaisessa rakennuksessa on ollut mm. kirjasto. Kuva: Inkeri Ahvenisto.

Verlan kylän keskustasta löytyvät nykyisin mm. kyläkauppa, ravintola sekä kylän ilmoitustaulut. Kylässä on toiminut aiemmin jopa kolme kauppa kerrallaan: Wanhan Kievarin rakennuksessa sijaitti ennen osuuskauppa, nykyisen kyläkaupan tilalla ovat toimineet mm. Laukkasen ja Karppisen kaupat ja kolmantena kauppayrityksenä tunnetaan esimerkiksi 1930-luvun lopulta lähtien kyläkauppaa vastapäisessä kaksikerroksisessa talossa toiminut Saarin kauppa. 1950-luvulla nykyisen parkkipaikan laidalla oli myös pieni kioski.

Itse ”laanilla” eli kylän keskusaukealla pidettiin joka toinen viikko tehtaan palkkapäivän yhteydessä markkinat, jonne tuli kauppiaita pitkin lähiseutuja myymään tuotteitaan. Laanin laidalla oli hevospuomi, johon esimerkiksi myllymiehet sitoivat ajokkinsa. Kauppojen lisäksi oli Verlassa ainakin pari suutaria ja ompelijaa, parturi, teurastaja ja kirjasto. Kyläkaupan takana olevassa korkeajalkaisessa ”Kinttulan talossa” toimi jonkin aikaa ”elokuvateatteri”. Nykyisin Verlassa toimii kesätori.

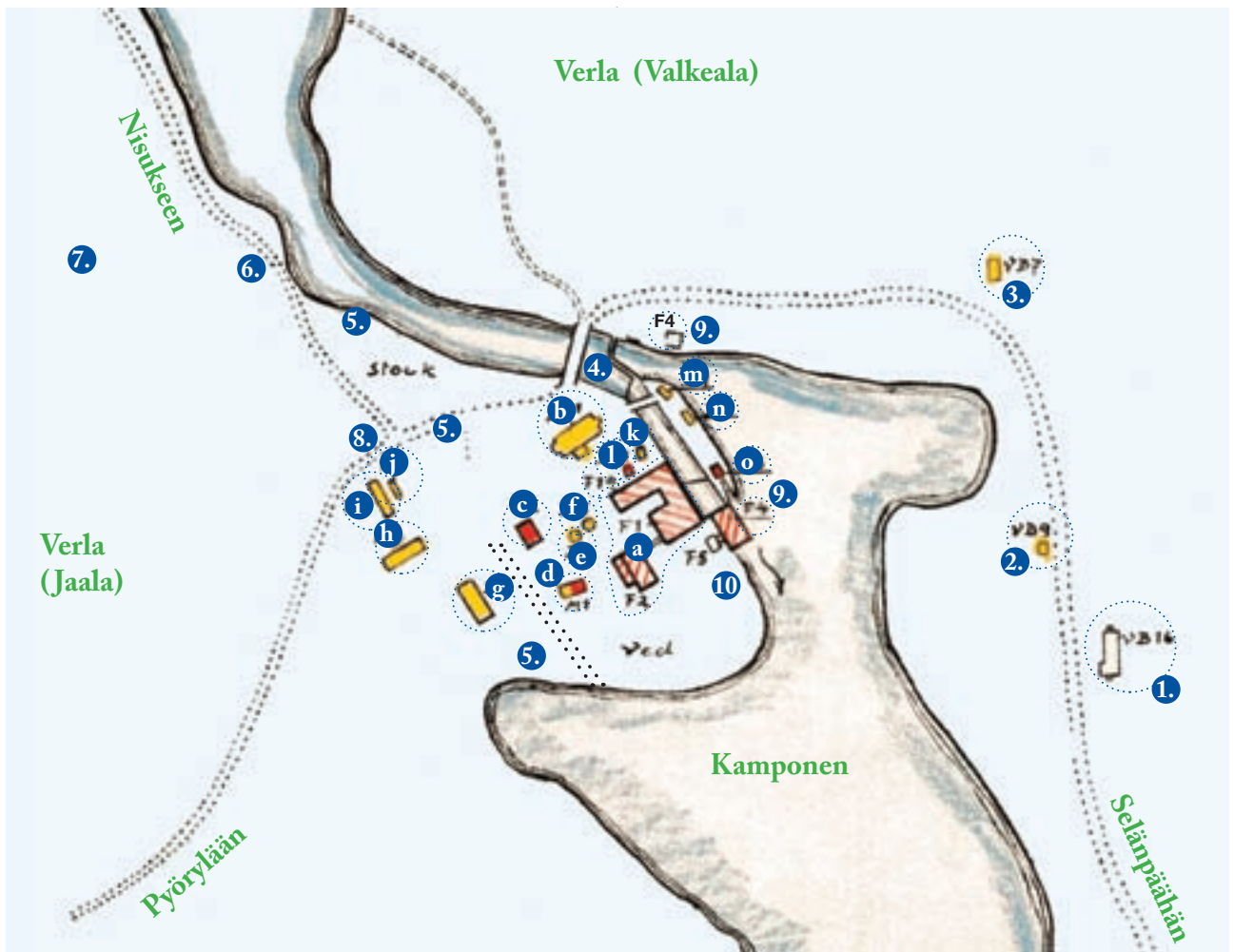
Seuratalo

Verlan seuratalo on ollut yli 50 vuotta kyläläisten tapaamis- ja harrastuspaikkana. Kuva: Inkeri Ahvenisto.

Tehdasyhtiö rakensi Verlan Seuratalon Valkealan puolelle (VB 16) vuonna 1919. Sitä ennen varsinaista kokoontumispaikkaa ei kyläläisillä ollut, mutta iltamia pidettiin usein tehtaan omistaman Ojaselan maatilan, ”kartanon” tai ”hovin”, kuten kyläläiset sitä nimittivät, suuressa palvelijaintuvassa. Tehtaan kasvaessa kävi asuntojen määrä kylässä kuitenkin liian vähäiseksi ja 1923 Seuratalo muutettiin työläisasunnoksi helpottamaan asuntopulaa. Takaisin alkupe räiseen tarkoitukseensa rakennus palautettiin sotien jälkeen vuonna 1947, jolloin myös yhdistystoiminta virkosi Verlassa eloon kenties vilkkaampana kuin koskaan.

Aktiivinen vapaa-ajan toimija Verlassa on ollut mm. vuonna 1934 perustettu Voimistelu- ja urheiluseura Werlan Kiri, jonka alaisuudessa toimi myös näytelmäkerho sotien jälkeen. Myös työväenyhdistys ja ammattiosasto virkosivat eloon, harrastettiin kuorolaulua ja puhekerhoa, oli palokunta ja hiihtokilpailuja ja osuuskauppajuhlat. Yhtiö järjesti kotitalous- ja ompelukursseja sekä puutarha- ja terveysneuvontaa. Seuratalossa vierailivat lähiseudun teatterit ja elokuvakierueet ja tottakai siellä myös tanssittiin!

1. Seuratalo	10. a Verlan pahvitehdas ja puuhiomo kuivaamoiheen
2. Työläiskotimuseo eli nk. Seppälän talo	10. b Patruunan pytinki
3. Rajavartiotorppa eli nk. Lipun torppa	10. c Myllymakasiini
4. Verlankoski	10. d Kollamakasiini
5. Nippu-uittorata	10. e Keilapaviljonki
6. Kalliomaalausten katselupaikka	10. f Palokalustovaja
7. Kokkokallio	10. g Talli
8. Kylän laani	10. h Lautavarasto
9. Voimalaitokset	10. i Raamisaha
10. Tehdasalue	10. j Sahakatos
	10. k Pyöräkatos
	10. l Kellari
	10. m Vanha tehtaan mylly ja kehysnaulaamo
	10. n Virkailijoiden sauna
	10. o Tehtaan entinen voimalaitos

Työläiskotimuseo

Verlan työläiskotimuseo eli entinen "Seppälän talo" on avoinna sopimuksesta. Kuva: Timo Holopainen, Valkealan maaseutukylien kuva-pankki.

Miltei vastapäätä Verlan seurataloa on nk. Seppälän talo (VB9), tehtaalaisasunto, joka toimii työläiskotimuseona. Tehdas hankki Verlan Valkealan puoleisen rannan omistukseensa jo 1800-luvulla ja lunasti sitten sinne rakennetut tehtaalaistorpat yhtä lukuun ottamatta vähitellen omikseen. Nämä pienet rakennukset kuten nk. Seppälän talo ovat suurimmaksi osaksi säilyneet nykypäivään ja suurin osa niistä on kylässä toimivan lomakylän käytössä. Suuremmista tehtaan asuinrakennuksista jäljelle ovat jääneet vaaleat virkailijoiden asuintalot VB1 ja VB3, isohko asuinrakennus VB2 sillan korvas- sa, sekä VB5, jossa asui mm. tehtaan mestari perheineen.

Asuminen tehtaan asunnoissa oli alun perin ilmaista ja omissa mökeissään asuville työläisil- le maksettiin pientä asumistukea. 1920-luvulla tilanne kuitenkin muuttui ja yhtiö alkoi periä asukkailtaan pientä vuokraa. Asuminen pysyi melko alkeellisena 1960-luvulle asti: vedet haettiin kaivosta, asunnot lämmitettiin puulla, viemärointiä ei ollut ja käymälänä toimi ulko- huussi. Sisustuksessa näkyi nouseva elintaso: kun alkuaikoina seinät saatettiin päällystää sanomalehtipaperilla, muuttui se vähitellen pahviksi ja lopulta kauniiksi tapeteiksi.

Tehtaasta huolimatta Verlan voi sanoa olleen puoliagraarinen kylä, sillä miltei kaikilla kyläläi- sillä oli kotonaan pienet kotitarveviljelyksensä, monet pitivät lehmää taikka sikaa, kalastivat, metsästivät, marjastivat ja saattoivatpa ensin yhden työpäivänsä jälkeen tehtaalla tehdä vielä toisen jollekin lähiseudun maataloista.

Kun Verlan tehdas lakkautti toimintansa, jäivät myös tehtaan asunnot kylässä tyhjilleen. Näistä muodostettiin Kymiyhtiölle lomakylä 1967. Lomakylä on nykyisin avattu kaikille haluk- kaille yöpyjille ja lomanviettäjille.

Rajavartiotorppa (nk. Lipun torppa)

Nk. Lipun torppa on perimätiedon mukaan venäläinen rajavartiotupa 1700-luvulta. Kuva: Timo Holopainen, Valkealan maaseutukylien kuva-pankki.

Nk. Lipun torppa (VB7) sijaitsee hiukan työläiskotimuseolta kylän keskustaan päin maantien laidassa. Rakennus on perimätiedon mukaan venäläisten rajavartijoiden vahtitupa 1700-luvun loppupuolelta, jolloin Verlaa hal- kovaa vesistöä pitkin kulki Venäjän ja Ruotsin välinen valtakunnanraja (1743-1809). Kosken niskalla oli kahlaamo ja siksi ylitystä oli valvot- tava. Uusimman tutkimuksen mukaan näyttää kuitenkin siltä, että torppa on siirretty Verlaan muualta – onko se siis esim. jokin toinen Kymi- joen varren rajavartiotuvista? Paikkakuntalaiset ovat kutsuneet torppaa Antti Andersson Lipun mukaan, joka asui siinä 1880-luvulta kuole- maansa 1911 asti.

Verlankoski, mylly, voimalaitokset ja Patruunan pytinki

Näkymä Verlan koskelle. Kuvan vasemmassa reunassa punainen puurakennus on entinen tehtaan mylly, taustalla tehtaan vesiuoma eli "ränni", joka päättyy vuonna 1954 valmistuneelle voimalaitokselle. Itse tehdas näkyy rännin laidalla. Oikealla kuvan reunassa tehtaan isännöitsijärakennus eli nk. Patruunan pytinki, jossa nykyisin toimii ravintola. Kuva: Inkeri Ahvenisto.

Verlan läpi kulkeva Kymijoen haara kuuluu Mäntyharjun reittiin. Se saa alkunsa Piek-sämäen kunnasta ja päättyy lopulta Suomenlahteen. Verlan kohdalla on kyse pienistä järivistä, jotka pian Verlan alapuolella muuttuvat Lintukymeksi, joka myöhemmin virtaa Jaalan Pyhäjärven kautta Kymijokeen. Verlankosken putouskorkeus on reilut kuusi metriä ja sitä on perattu useampaan otteeseen jo 1800-luvun alkupuolelta lähtien sen käyttökelpoisuuden parantamiseksi. Kosken nykyään kuivassa pääuomassa on näkyvissä pieniä veden ja kivien hiomia hiidenkirnuja. Yhtä niistä kutsutaan muotonsa perusteella jättiläisen jalanjäljeksi.

Verlankoskessa on sijainnut 1700-luvulla kaksi myllyä, yksi kummankin puolen koskea. Nykyään kosken Valkealan puoleisella rannalla näkyy edelleen toiminnassa oleva puurakenteinen Selänpään mylly. Pääuoman ja tehtaan rännin väliin jäävällä kannaksella sijaitsevat mm. tehtaan

vanha voimalaitos, virkailijoiden saunarakennus sekä 1950-luvulla käytöstä poistettu tehtaan mylly, jossa valmistettiin myös pahvikollien ympärille laitettavat puuraamit.

Tehtaan takana virran Jaalan puoleisella rannalla sijaitsee 1954 valmistunut voimalaitos, jonne kosken tehtaan puoleisen rännin vesi nykyisin virtaa. 1995 valmistui myös kosken Valkealan puoleiselle rannalle voimalaitos (suunnittelija Matti Karjanoja), jonka rakentamisen myötä kosken vanha pääuoma jäi kuivaksi ja kosken alapuolinen maisema muuttui. Yhteensä Verlan vesivoimalaitokset tuottavat maksimissaan n. 3 megawatin teholla sähköä KSS Energian sähköverkkoon.

Ensimmäiset sähkölamput syttyivät Verlassa 1889, kun tehtaalte hankittiin 200 hehkulampun generaattori valaistuksen tuottamista varten. Tehtaan koneistus hiomakoneita lu-

kuunottamatta sähköistettiin 1923. Noihin aikoihin saatiin sähkö myös tehtaan omistamiin asuntoihin.

Tehtaan johtajan asunto ”Patruunan pytinki” kylän keskustassa toimii nykyisin kesäravintolana. Pytingin teetti itselleen asunnoksi ja tehtaan konttoriksi patruuna Gottlieb Kreidl vuonna 1885. Rakennuksen suunnitteli arkkitehti Carl Eduard Dippell ja sitä laajennettiin myöhemmin (v. 1898) torniosalla.

Itävaltalaisyntyinen patruuna Kreidl oli mielistynyt puutarhanhoitoon ja hänen johdolla Pytingin ympärille luotiin kukoistava puistikko, johon tilattiin ulkomaisiakin puita ja pensaita Viipurista ja Helsingistä. Tehtaan myöhempiä paikallisjohtajia ovat olleet agronomi Bruno Breitenstein, joka toimi Verlassa 1920-luvulta 1950-luvun vaihteeseen asti, sekä tehtaan viimeinen paikallisjohtaja insinööri Lindblom, jonka silmäterä Pytingin puistikko myös oli.

Nippu-uittorata

Osa nippu-uittoradan raiteista on vielä nähtävissä kylän keskustassa muistona menneiltä ajoilta. Taustalla tehtaan myllymakasiini, jossa nykyisin on museon kahvio ja lipunmyynti sekä ruukkikylän yrittäjiä kuten viini- ja leipäpuodit. Kuva: Mika Honkalinna, Jaala näkyvässä -hanke.

Viimeinen uudistus Verlan uitossa oli nippu-uiton aloittaminen. Puita ei uitettukaan enää yksittäisinä kosken ohi rakennettua puista uittoränniä pitkin, vaan nipuissa, jotka kuljetettiin ylä- ja alajuoksua erottavan kannaksen yli sen poikki rakennettua rataa pitkin. Radasta on

jäljellä maantieltä alajuoksulle ulottuva osuus, pieni pala raiteita yläjuoksun puolella rannassa, puinen konehuone maantien laidassa sekä puomi, joka laskettiin pysäyttämään liikenne maantiellä kuljetuksen siirtyessä sen yli. Rataa alettiin rakentaa joulukuussa 1962 ja jo seuraavana syksynä se testattiin. Vuonna 1976 uitto kuitenkin lopetettiin Verlan halki kulkevalla reitillä ja tukkikuormat siirtyivät maanteille rekkojen lavoille.

Kalliomaalaus

Verlan kalliomaalaus näkyy Jaalan puolelta Valkealaan päin katsottaessa n. 1 m veden pinnan yläpuolella. Kallion vasemmalla puolella punainen mökki on kuulunut uittoyhdistykselle, joka huolehti Mäntyharjun reitin uitosta niin yksittäis- kuin nippu-uitonkin aikaan. Kuvassa näkyy myös kylän asioimislaituri. Kuva: Inkeri Ahvenisto.

Noin 150 metriä kylän keskustan tienristeyksestä Nisukseen päin näkyy Verlankosken niskalla pystysuorassa kallioseinämässä kalliomaalaus. Maalaus ajoittuu kivikaudelle kampakraamisen kulttuurin alkuvaiheeseen ja on näin ollen noin 6000-7000 vuotta vanha. Maalaukset on tehty punavärillä, ja ne ovat säilyneet läpi vuosituhansien niiden päälle kiteytyneen suojaavan piidioksidikerroksen ansiosta. Punainen oli veren, elämän väri, jonka uskottiin lisäävän kuvien maagista voimaa.

Kahdeksan hirveä, kolme ihmistä, kulmaviivakuvio ja muutama tuhoutunut kuvio kuuluvat itse asiassa kolmeen eri kuvatasoon, joiden

maalaamisen välillä on saattanut kulua hyvin-kin pitkä aika. Kuvien kaavamaisuus ei johdu taidon puutteesta, vaan siitä että kalliotaiteen ”kuvakirjoituksessa” riitti kohteen ylimalkainen luonnehdinta. Verlan hirvenkuvat ovat kuitenkin kalliotaiteemme yleistason verrattuna epätavallisen luonnonmukaisia, mihin niiden ajoituskin perustuu – mitä luonnonmukaisempi kalliotaiteen eläinkuva on, sitä vanhempaa vaihetta se edustaa.

Joet ja muut vesistöt ovat olleet kivikautisille ihmisille tärkeitä kulkureittejä ja pyyntikansa onkin liikkunut ahkerasti niitä pitkin myötä- ja vastavirtaan. Joella liikuttaessa Verlankosken kohdalla on kuitenkin ollut pakko pysähtyä. Komea koskimaisema maalauksineen on muodostanut pyhätön, joka on palvellut pyyntiväestön uskomuksellisia tarpeita saalisonnen lisäämiseksi.

Verlan kalliomaalauksen löysi vuonna 1974 Timo Miettinen, joka on esitellyt sitä laajasti Valkealan historian ensimmäisessä osassa.

Kokkokallio ja hiidenkirnu sekä luontopolku

Merkitty polku kyläkaupan ja ravintolan takana sijaitsevalle Kokkokalliolle lähtee aivan läheltä kalliomaalauksen näköalapaikkaa. Kallio on toiminut useampaan otteeseen kyläyhteisön juhlapaikkana. Tehtaan ensimmäinen patruuna Kreidl järjesti kalliolla kyläläisille juhannusjuhliä 1880-luvulta lähtien vuosisadan alkuun saakka. Myöhemmin kalliolla ovat järjestäneet tansseja, juhliä ja muita tapahtumia niin osuuskauppa, urheiluseura Werlan Kiri kuin Verlan seudun kyläyhdistyksen. Talvi- ja jatkosotien aikaan Kokkokalliolle sijaitsi tähystystorni, jossa päivystettiin ilmahyökkäyksen varalta.

Kokkokalliolle matkapuhelinlinkkitornin takana sijaitsee yksi Kymenlaakson suurimmista hiidenkirnuista. Sen suuaukon leveys on 2,2 metriä ja kuopan syvyydestä ei ole tarkkaa tietoa – kirnu on tyhjennetty sinne kertyneestä maa-aineksesta 3,2 metrin syvyyteen. Hiidenkirnuja syntyi jääkauden seurauksena pienten kivien

jäätyä paikalleen pyörimään jäätikön alle, jolloin ne ajan kuluessa koversivat kohdalleen kallioon syvän kirnumaisen kuopan. Kokkokallion laen ympäri kiertää luontopolku.

Verlan tehdasalue: Tehdasmuseo ja puodit

Verlan puuhiomon ja pahvitehtaan tehdasrakennus koostuu kolmesta osasta: varsinaisesta tehdasrakennuksesta (tiilikuori 1895) ja kivi-vaamosta (1892) sekä kiillottamon siivestä, joka on rakennettu 1920-luvun lopulla ja josta museokierrokset alkavat. Kiillottamosiiven pääty, jossa nykyisin sijaitsevat museon oppaiden toimisto yläkerroksessa ja ”Verlan Maria -huone” alakerroksessa, on alun perin rakennettu työläisten ruokalaksi ja sen alakerrassa sijaitsi ”herrojen autotalli”, jossa säilytettiin isännöitsijän henkilöautoa.

Tehtaan entinen halkolaani on nähnyt monenlaisia tapahtumia: Siellä ovat kokoontuneet museoautot, siellä on laulettu Verla laulaa ja soi-tapahtuman merkeissä ja kokoonnuttu luontoil-lan televisiointiin. Vilkas kesäkausi näkyy museo-alueella ja kylässä. Kuva: Inkeri Ahvenisto.

Tehtaan alapuolella sijaitseva aukio on ollut halkolaani, jolla säilytettiin polttopuuta kuivaamon lämmittämistä varten. Aikoinaan myös polttopuuta on tuotu tehtaalte uittamalla, mutta suurimmaksi osaksi puun toimittivat tehtaalte lähiseudun talolliset hevosilla metsistään.

Tehdasalueelta löytyvät myös mm. valkotiilinen, koristeellinen myllymakasiini, 8-kulmainen, ikkunallinen keilapaviljonki sekä 6-kulmainen ikkunaton palokalustovaja, pahvikollivarasto, tallirakennus, harvaseinäinen lautavarasto, raamisaharakennus sekä sahakatos. Monissa rakennuksista on joko näyttelytiloja tai niissä toimii Verlan Ruukkikylä ry:n yrittäjiä. Useimmissa rakennuksista on niistä kertovat opaskyltit. Tehdasmuseota ja museoaluetta ylläpitää ja rakennukset omistaa UPM-Kymmene Oyj. Museokierrokset järjestetään kesäaikaan tasatunnein.

Kuva: Mika Honkalinna, Jaala näkyvissä –hanke.

Myllymakasiini

Vuodelta 1902 peräisin oleva vaalea tiilirakennus on samoin kuin itse tehdas ja isännöitsijän-

rakennus arkkitehti Eduard Dippellin käsialaa ja sopii hyvin alueen kokonaisuuteen. Rakennus on toiminut varastona ja ”nikkarverstaana” eli puuseppien työpajana. Tehtaan jauhomylly toimi rakennuksen toisessa päädyssä vuosina 1952–1985. Nykyään Myllymakasiinista löytyvät mm. museokahvila ja lipunmyynti sekä Viiniverlan viinipuoti ja Tuomon Luomun leipämyymälä. Makasiinin yläkerrassa on näyttelytila.

Kollamakasiini

Nykyään näyttelytilana toimiva punainen puurakennus on ollut pahvikollivarasto. 1960-luvulla vakuutustietoihin sen rakennusvuodeksi on merkitty 1926. Varaston alakerrassa sijaitsivat autotallit tehtaan kuorma-autoille, joista ensimmäinen hankittiin vuonna 1929. Talvi- ja jatkosotien aikana autotalli toimi myös väestösuojana. Seiniä vahvistettiin pahvikolleilla antamaan lisää suojaa ja sinne evakuoitiin tehtaan työläiset heti hälytyksen kaikuessa.

Keilaradan paviljonki

Patruuna Kreidl rakennutti tehdasalueelle keilaradan, joka rakennusinventoinnin mukaan olisi todennäköisesti tehty Pytingin laajennuksen yhteydessä 1898. Radan molemmissa päissä oli kahdeksankulmainen paviljonki, ja paviljonkeja yhdisti toisiinsa katettu, koristeellinen rataosuus. Vuosisadan alkupuolella keilarataa ruvettiin kuitenkin käyttämään lautavarastona ja ilmeisesti sotien välisenä aikana rataosuus purettiin kokonaan pois. Toinen paviljongeista on säilynyt nykypäivään ja siinä toimii kesäisin paikallista käsityötä esittelevä puoti.

Palokalustovaja

Pienen 6-kulmisen palokalustovajan arvellaan olevan rakennettu isännöitsijänrakennuksen laajennuksen yhteydessä 1890-luvun lopulta. Tehtaallla piti tuki olla oma ”ruiskuryhmänsä”, joka sotien jälkeen 1951 järjestäytyi vapaapalokunnaksi. Verlalaiset muistavat palokuntaa tarvitun useampaan otteeseen puisessa kylässä, mutta tehtaan suhteen tositoimiin se joutui vuonna 1958, kun kuorimon pääty paloi. Apuun jouduttiin hälyttämään palokuntia

Nykyään tehtaan entinen talli tarjoaa käsityöläisille kesämyymäläpaikan. Tallista löytyvät mm. perinnepelejä valmistava Väkkäräverstas, posliinimaalari ja keraamikko sekä 4H-puoti. Kuva: Mika Honkalinna, Jaala näkyvissä –hanke.

kauempaakin, ennen kuin palo saatiin aisoihin. Palokalustovajan vierestä laskeutuvat portaat jääkellariin.

Talli

Tallirakennus on peräisin 1930-luvun lopulta.

Verlan ensimmäisen hiomon aikana yritettiin pahvikollia kuljettaa Verlasta rautatielle vesitse, mutta yritys oli vaarallinen ja hankala, joten pian siirryttiin hevoskuljetuksiin. Yhtiö päätyi pian hankkimaan omia hevosia kuljetuksia varten. Aluksi (1890) ostettiin kaksi hevosta, mutta maailmansotien välisenä aikana tehtaan omistuksessa oli jo 10–13 hevosta. Vaikka kuorma-autot syrjäyttivät hevosrahat pahvin kuljetuksessa 1920–1930-luvun vaihteessa, tarvittiin hevosia vielä moneen muuhun työhön. 1950-luvun alussa puusepänerstas siirrettiin myllymakasiinista tallirakennukseen.

Saharakennus

Raamisaha perustettiin tuottamaan sahattua puuta tehtaan tarpeisiin. Sahakatos sijaitsi 1920-luvulle saakka tehtaan alapuolella, mutta

siirtyi 1930-luvulla nykyiselle paikalleen. Kyläläiset ovat kunnostaneet rakennuksesta talkoilta Raamiriiheksi kutsutun tanssipaikan. Sahan koneet on jätetty nähtäville rakennukseen. Saha on kuitenkin palaamassa museokäyttöön.

Kuva: Mika Honkalinna, Jaala näkyvissä –hanke.

Verlan seudun muut kylät

Nisus

Erään perimätiedon mukaan Nisuksen kylän nimi viittaisi pullan leipomiseen, siis nisun tekemiseen. Oli miten oli, kylän alue on muodostunut alun perin kolmen talon maista, Uusitalon, Rossin ja Mäkelän. 1920-luvulta lähtien asutus lisääntyi, kun tiloja lohkottiin yhä enemmän. Monet Nisukseen muuttaneista ja sinne talonsa rakentaneista olivat Verlan tehtaan työntekijöitä. Nisus sijaitsi lähellä tehdasta, mutta kuitenkin se oli oma itsenäinen kylänsä hiukan syrjässä tehdaskylän hierarkioista. Kylää nimitettiin joskus leikillisesti ”Nisuksen tasavallaksi”, ja kukas muu sen ensimmäinen ”resitenti” olisi ollut kuin tontteja tehtaalaisillekin auliisti myynyt Rossin isäntä.

Nisuksen talvista kylämaisemaa. Kuva: Irja Auvinen.

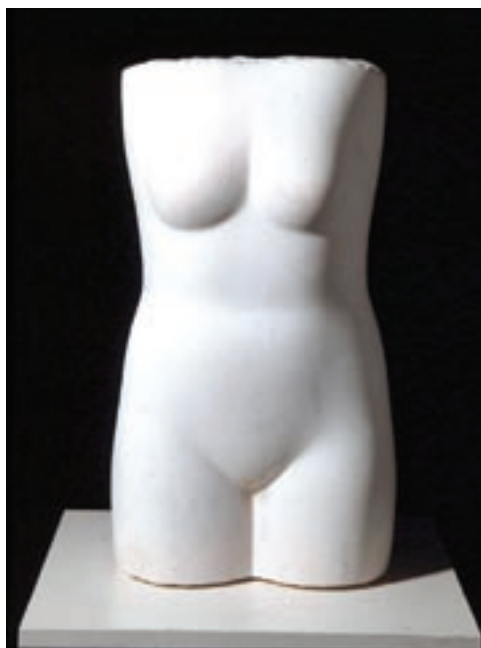
Jo ennen sotia Nisuksessa toimi aktiivinen pienviljelijäseura, jolla oli mm. oma tanssilava. Nuorten piirileikki- ja kohtaamispaikkana tunnetaan myös Sorasaari Kortejärven rannassa. Myöhemminkin niuslaiset ovat harrastaneet aktiivisesti mm. Urheilu- ja voimisteluseura Werlan Kirissä. Sotien jälkeen kylään alettiin rakentaa Verlassa toimineen Saarin kauppaliikkeen haaraputiikkia, mutta kun tehtaan lakkauttaminen kävi selväksi, jäi hanke kesken ja talosta tehtiin asuinrakennus. Vaikka kauppa ei kylään koskaan saatu, on Nisuksessa toiminut kaksikin kioskia, toinen varsinaisen Nisuksen puolella ja toinen Kantokosken eteläpuolella. Kioskit olivat paikallisia ”kulttuurikeskuksia”

ja tapaamispaikkoja. Jännittäviä hetkiä elettiin Nisuksessa jatkosodan aikana, kun Pohjanlahteen pudotettiin venäläinen lentokone nk. Verlan ilmataistelussa.

Nykyään Nisuksessa asuu vakituisesti enää parikymmentä henkeä, jotka ovat lähinnä joko eläkeläisiä tai muualla työssä käyviä. Vakituisten asukkaiden lisäksi kylän alueella lienee satoja vapaa-ajan asukkaita, jotka piipahtavat mökeilleen kuka lyhyemmäksi, kuka pitemmäksi aikaa. Nisuksen keskus sijaitsee noin kaksi kilometriä Verlasta pohjoiseen. Alue on luonnonkaunista seutua pienine koskineen ja virtoineen, joita ovat mm. Kantokoski, Kattilakoski ja Jukakoski.

Marjo Lahtisen ateljee

Jaalassa vaikuttavista nykyisistä taiteilijoista on syytä mainita Jyväskylässä 1944 syntynyt kuvanveistäjä Marjo Lahtinen, jonka ateljee sijaitsee Nisuksessa. Hänen teoksiaan on mm. Nykytaiteen museossa ja Helsingin kaupungin taidemuseossa sekä Väinö Aaltosen museossa Turussa. Useilla mitaleilla palkittu Lahtinen on järjestänyt lukuisia näyttelyjä niin kotimaassa kuin ulkomaillakin. Vierailusta on sovittava etukäteen puh. 05 388 560, 0400 616 171.

Marjo Lahtinen, Naisen torso, marmori, 1984, Kouvolan taidemuseo.

Jukakoski

Jukakoski on kapea, vuolas, Sonnanjoen haaran ylin koski – Suolajärven ja Jukajärven välissä. Se kuuluu Sonnanjoen perhokalastus lupa-alueeseen. Kalliotasanteella kosken vieressä on pidetty aiemmin juhannusaaton juhlia. Jukakoski on 150 m pitkä ja 0,8 m korkea. Kapeimmalta kohdaltaan koski on 4 m leveä.

Kantokoski

Kantokoski löytyy Sonnanjärven pohjoispäästä. Sen yläpuolella kohisee Kattilakoski, alapuolella taas Patakoski. Kumpi kumpaakin soimaa... Kantokoski kuuluu Sonnanjoen perhokalastuslupa-alueeseen. Asutusta on rannoilla paljon. Kantokosken putouskorkeus on 0,04 m ja pituus 180 m. Kalastajien on hyvä tietää, että koski on hyvin matala. Saaliiksi saa taimenta, harjusta, haukea ja ahventa.

Viiniverla

Jonkin matkaa Nisuksesta eteenpäin Salonsaaressa (n. 9 km Verlan keskustasta) sijaitsee Viiniverla – viinitila, jossa pääsee tutustumaan viininvalmistukseen luomumenetelmin. Tilan päärakennus on vuodelta 1924 ja tarjolla on myös majoitus- ja juhlapalveluja kauniissa ympäristössä. Tarkemmat tiedot p. 040 5309224.

Viiniverla toimii Salonsaaren tilalla keskellä upeaa luontoa. Kuva: Viiniverla.

Pahasaari

Jaalan Pyhäjärnessä on kalliainen saari, jota mitatessaan maanmittari perimätiedon mukaan

satutti jalkansa niin pahasti, että nimesi koko saaren Pahasaareksi. Rannalla oleva kylä taas sai nimensä saaren mukaan.

Pahasaari kuuluu virallisesti Jaalan kirkonkylään ja sijaitsee Kouvola–Heinola –välisen kantatien eteläpuolella Pyhäjärven rannalla. Kylässä on toistakymmentä vakituisesti asuttua taloa ja runsaasti kesäasukkaita. Vakituiset asukkaat ovat olleet alun perin lähinnä maanviljelijöitä ja viljelystä harjoitetaan edelleen muutamassa talossa. Lisäksi kylällä asuu muualla töissä käyviä ihmisiä sekä joitakin eläkeläisiä. Koulussa Pahasaaresta on aikoinaan käyty Pyörylässä kantatien toisella puolella. Verlassa on käyty lähinnä myllymatkojen yhteydessä ja posti haettiin Jaalan Myllykoskelta. Nykyisin asiointi suuntautuu useimmiten Jaalan kirkonkylään ja Kuusankoskelle, mutta Verlan kesätorille tulee myyjiä Pahasaarestakin ja kylä kuuluu Verlan seudun kyläyhdistyksen alueeseen.

Ilvesvuori

Ilvesvuorelle rakennettiin Jaalan ensimmäinen linkki – Ylen rakentamana 1960-luvulla. Korkeus maan pinnasta on yli 80 m. Sitä ennen siellä oli puinen kolmiomittaustorni, jonka rakensivat pioneerit 1950-luvulla. Länsirinteellä on kalliolouhimo, jossa tehdään mursketta erilaisiin tarkoituksiin. Ilvesvuori on kaunis luontokohde. Alueella oleva radiomasto tosin heikentää hieman alueen kauneutta.

Ilvesvuorelta näkee kauas. Kuva: Mika Honkalinna, Jaala näkyvissä –hanke.

Palojärvi

Palojärvi on vanha maanviljelyskylä Jaalan eteläisimmässä osassa heti Lammin sillan jälkeen. Sillan tilalla toimi vuoteen 1957 asti lossi, jolle jonottavista autoista muodostui 1950-luvun kuluessa yhä pitempiä jonoja ja joka hitautensa takia uhkasi jättää Jaalan koko Kymenlaakson ”pussinperäksi”. Sillan valmistuttua voitiinkin seudulla huokaista helpotuksesta. Ensimmäisenä joen ylitti autollaan maisteri Elvi Ilola, jonka mukaan siltaa kutsuttiin jonkin aikaa ”Ilon sillaksi”.

Palojärven kylän alueella sijaitsee Pyörylän entinen kansakoulu. Isoimpia taloja on ollut Toitturi, jonka omistukseen kuului maita aina Kyrössä ja Siikavassa asti. Vakituksia asukkaita kylässä on noin 20, ja kuten muuallakin seudulla, he ovat lähinnä muualla työssä käyviä sekä eläkeläisiä.

Luonnonkaunis ja rauhallinen Lintukymi tarjoaa mahdollisuuksia monenlaisten vesilintujen tarkkailuun. Vesiretkelijöille vuokrakanootteja tarjoaa Melontasatama Lintukymi, golfin harrastajat taas pääsevät hiomaan taitojaan Lampila Golfissa.

Lampila Golf toimii hyvänä harjoittelukenttänä. Kuva: Kari Kallio.

Pyörylä

Pyörylän kylä on sijainnut nykyisellä paikallaan jo 1500-luvulla. Kylä sijaitsee aivan Jaalan kunnan kaakkoiskulmassa. Idässä ja etelässä rajana on Kamposesta laskeva Lintukymi, lännessä

Sonnanjoki ja pohjoisessa Jaala – Tuohikotti maantie. Varhaisin historian tieto 1500-luvulta kertoo Pyörylän kylän alueita pidetyn artjärveläisten erämetsästysalueena. Kylän alkutalo on saanut nimensä 1500-luvun alkupuolella eläneestä isännästä, jolla oli ruotsalainen etunimi Björn. Hänen poikansa Benot Bönsson mainitaan asiakirjoissa v. 1553. Biörn –alkuinen kylännimi on muotoutunut aikojen kuluessa monien muunnosten jälkeen Pyöryläksi.

Kylän eteläraja on ollut 66 vuotta (Turun rauhasta 7.8.1743 – Haminan rauhaan 17.9.1809) Venäjän ja Ruotsin valtakunnan rajana. Näiltä ajoilta ovat kylän historian jännittävimmät tapahtumat: Ruotsin kuninkaan Kustaa III matka sotaretkellä kylän läpi Valkealaan 28.4.1790 ja takaisin 5.5.1790. Sodan seurauksena 12.6.1790, Pyörylän rajavartioston paetessa paikalta, venäläiset polttivat kaikki Puolakankosken töyräällä sijainneet kylän talot. Tilanteen rauhoituttua uudet talot rakennettiin kauemmas jokitorpasta Pyörylänmäen pohjoisrinteelle. Muistona tuosta ajasta on sotakivi ja joen töyräällä poltettujen talojen perustusten kumpuja.

Ennen vilkkaan n. 80 asukkaan Pyörylän maanviljelyskylän monia vanhoja rakennuksia on

Pyörylän sotakivi. Kuva: Mika Honkalinna, Jaala näkyvissä –hanke.

purettu 1950- ja 1960-luvuilla tarpeettomina polttopuuksi ja jäljellä olevia puurakennuksia uhkaa autioitumisen seurauksena lahoaminen. Vielä on kuitenkin kylän raitilla, vanhojen päärakennuksien pihapiirissä ja rakennusten yksityiskohdissa aistittavissa vuosisadan vaihteen

Jaalan Myllykoskella näkyy vielä vanhoja patorakennelmia. Alue on vapaa-ajan kalastajien suosiossa. Kuva: Mika Honkalinna, Jaala näkyvissä –hanke.

maalaiskyläidyillä. Onpa viime vuosina kylään rakennettu muutama uusikin asuinrakennus ja jokien rannoille lukuisia kesäasuntoja. Kylän vakituisten asukkaiden määrä on n. 20 – 25 henkilöä ja kesäasukkaita lienee lähes 100.

Kylän nähtävyyksiä ovat Pyörylän peltomaiset, Köyrikallio ja näköalat Puolakankoskelle Pyörylänmäeltä (Munnenvuorelta), Puolakankoski, Lintukymen kaislikot ja Sonnanjoen kosket. Kylän vanhimmista taloista ovat säilyneet Junttin, Suorttasen, Heikkilän, Mikkolan, Perätalon, Perttolan, Matsun, Puolakan ja Saksan päärakennukset. V. 1915 rakennettu Pyörylän kansakoulu sijaitsee Junttinjoen takana Palojärven kylän puolella ja on yksityisomistuksessa.

Myllykoski

Jaalan Myllykoski on noin 3,75 m korkea ja noin 100 metriä pitkä. Nykyisellään koski on valjastamaton ja suosittu vapaa-ajan kalastusalue, mutta nimensä se on saanut siinä aiemmin sijainneen myllyn mukaan. Kivisen myllypadon jäänteet näkyvät edelleen kosken niskalla ja kauniin näköalapaikan tarjoaa myös alavirrassa edelleen sijaitseva vanha 3-kaarinen kivisilta.

Myllystä ei ole ikävä kyllä tiedossa mitään perustamisasiakirjoja, mutta ainakin vuoden 1830 jakokarttaan se on merkitty. 1900-luvun vaihteessa koskessa on ollut puinen pato, joka rakennettiin uudestaan kivistä vuonna 1906.

Vuonna 1898 koskeen tehtiin myös puinen tukkiruuhi, mutta se hävitettiin huonokuntoisena jo 1904. Itse mylly lopetti toimintansa vuonna 1926, minkä jälkeen se purettiin ja vähitellen patorakennelmat rapautuivat. Mylläri Juhan David Sommarberg asui perheineen kosken partaalla 1950-luvulle asti ja vasta hänen kuoltuaan asuinrakennukset myytiin ja siirrettiin muualle.

Pyörylän sotakivi

Kesäkuussa 1790 hyökkäsi n. 200-miehininen kasakkaosasto Pyörylän kahlaamon kautta Jaalaan polttaen armotta Pyörylän, vanhan Jaalan ja muita Jaalan kyliä. Pyörylän kylä sijaitti silloin lähellä nykyistä Puolakansiltaa. Kasakoiden hyökkäystä pidetään kostona Kustaa III:n Jaalasta aiemmin keväällä aloittamalle hyökkäykselle, joka suuntautui mm. venäläisten varuskuntaan Valkealan kirkolle. Kasakoiden hyökätessä kyläläiset pakenivat ja piilottivat tavaroitaan pellolle erikoisen kiven taakse. Siitä lähtien tätä kiveä on kutsuttu sotakiveksi.

Rajakivi

Rajakivi Puolakansillan yläpuolella muistuttaa ajasta, jolloin Ruotsin ja Venäjän välinen raja seuraili Kymijokea. Raja siirtyi näille Veskansan alueille Hattujen sodan jälkeen solmitussa Turun rauhassa 1743 ja pysyi täällä aina vuoteen 1809. Tekstit kiveen on tehnyt Tapani Lemminkäinen.

Puolakan rajakivi muistuttaa vanhasta valtakupnanrajasta Ruotsin ja Venäjän välillä. Kuva: Mika Honkalinna, Jaala näkyvissä –hanke.

Pyörylänmäki

Ruotsin kuningas Kustaa III aloitti vuonna 1788 nk. Kustaan sodan Venäjää vastaan nostakseen kansansuosiotaan epäonnistuneiden sotaretkien jälkeen. Kuningas itse johti taistelua mm. Pyörylänjoella huhtikuussa 1790. Pyörylänmäeltä ammuttiin tykeillä Valkealan Tolskanvuorelle. Sotaoperaatiot eivät tuottaneet ainakaan aluevaltauksia, sillä kesäkuussa solmitussa Värälän rauhassa valtioiden välinen raja jäi ennalleen. Nykyisin voi vielä löytää jälkiä taistelupaikasta ja tykkihaudoista.

Puolakankoski

Puolakankosken putoukorkeus on n. 1,9 m ja kosken pituus 2 km. Koskialue padosta alaspäin on n. 200 metriä, minkä jälkeen alkaa venekalastusalue aina Torasjoen suuhun asti ja padosta ylöspäin Kamposeen asti. Koskialueella soutaminen on kiellettyä. Puolakankoski on leveähkö ja syvä koski. Alueella toimivat pienet ärsykeväriset vaaput (n. 5 cm), jigit ja liisit. Aluetta kunnostettiin vuonna 2000, joten kalapaikat muotoutuvat seuraavien vuosien kuluessa. Tulentekopaikkoja koskialueen yhteydessä on kaksi ja padon yläpuoliselta alueelta löytyy heittolaitureita. Veneenlaskupaikka on padon alapuolella, veneenvetokannas padon ohittamiseksi länsipuolella.

Puolakan koskikalastusalueelta saa mm. taimenta, siikaa, harjusta ja järvilohia. Kuva: Mika Honkalinna, Jaala näkyvissä –hanke.

Selänpää

Selänpään asutuksen on katsottu olevan ehkä vanhinta Valkealassa. Myöhemmin kylä on tunnettu Valkealan suurimpana kylänä. Kylä on vanhastaan jakautunut Suur-Selänpääksi, joka käsittää Keskikylän ja Pokinkylän alueen, ja Vähä-Selänpään, johon kuuluvat Hasula, Nuutila, Pukkila, Tolska ja osa Verlaa.

Täydellä syyllä on Selänpään sanottu olevan pitkä pitäjässä. Kylä on maisemiltaan ja luonnoltaan runsas. Pieni Salpausselkä katkeaa Selänpään kohdalla ja jatkuu kylän läpi pienempinä harjuina, jotka luovat maisemallista vaihtelua. Harjanteet erottavat kylän viljavan eteläosan pohjoisen metsäisestä ja tiheäjärvisestä alueesta. Kylän etelä- ja länsiosaa rajaavat Torasjoki ja Lintu-Kymi. Pohjoisella puolella kylää rajaavat Vuohijärvi, Siikajärvi ja Suolajärvi.

Selänpäässä on n. 450 vakinaista asukasta, joista muodostuu 175 taloutta. Asukkaista noin kolmannes on 30-vuotiaita tai nuorempia, joten Selänpää on elinvoimainen ja vireä kylä. Lisäksi kylän alueella on runsaasti kesäasukkaita. Selänpäässä on oma alakoulu ja kauppa, joka on avoinna ympäri vuoden.

Selänpään tärkeimpiä rakennuksia on ollut asemarakennus ja sitä ympäröivä puisto. Rautatie Kouvolasta Kuopioon valmistui vuonna 1889. Radan varrelle perustettiin aluksi 18 asemaa,

Selänpään asema ei ole enää käytössä, mutta asemarakennus ympäristöineen olisivat suojelun ja kunnostamisen arvoisia kohteita. Kuva: Inkeri Ahvenisto.

joista yksi oli Selänpää. Asemalla henkilökuntineen ja ympäristöineen on ollut yli sadan vuoden ajan tärkeä merkitys Selänpään kylälle ja paljon kauemmaksikin Pohjois-Valkealaan ja Jaalaan. Esimerkiksi Verlan tehtaan pahvi- ja puuhiokekuljetuksille vain seitsemän kilometrin matka rautatien varteen oli suuri helpotus. Tietävästi Verlan tehtaalla suunniteltiin myös ilmakuljetusradan rakentamista Selänpään asemalle, mutta hankkeesta luovuttiin luultavasti sen kalleuden vuoksi.

Valkealan kuntaan laadittiin 1890-luvulla omatoimisesti kansakoulupiirijako ja kansakoulun pito alkoi Selänpäässä 1897. Koulun ensimmäiseksi opettajaksi valittiin Väinö Vaara, joka toimi laaja-alaisesti paikkakunnan hyväksi mm. ollen perustamassa nuorisoseuraa ja osuuskassaa, hankkimassa kylälle sähkövalo ja toimimalla kunnanvaltuutettuna, lehtiasiamiehenä jne. aina 1930-luvulle asti. Nykyinen koulurakennus Punamäellä on rakennettu 1902. Koulu toimii edelleen kolmen opettajan ja yli 50 oppilaan voimin.

Selänpään kansakoulu toimii edelleen. Kuva: Timo Holopainen, Valkealan maaseutukylien kuvapankki.

Pukkilan kansakoulupiirissä toimi oma koulunsa vuosina 1923-1970, jolloin siellä kävi Pukkilan kylän lasten lisäksi suurin osa Verlan Valkealan puolella asuvista lapsista. Pukkilan tai nk. Mustanlahden koulu sijaitsee n. 1,5 km Verlan keskustasta Selänpäähän päin ja on nykyisin yksityisessä omistuksessa.

Selänpään nuorisoseura perustettiin vuonna 1898. Ensimmäinen seurantalo rakennettiin

1907 lähelle Kongan seisaketta. Kyläläisten järkytykseksi rakennus tuhoutui tulipalossa vuonna 1947, mutta aktiivisen toiminnan seurauksena valmistui uusi talo urheilukentän viereen jo muutaman vuoden kuluttua 1951 ja 1988 siihen rakennettiin talkoissa lisäksi ravintolasiipi. Vuosien varrella on nuorisoseuran piirissä harrastettu urheilua, tanhuja ja näytelmiä. Selänpäässä on ollut myös työväentalo, joka siirtyi yksityiseen omistukseen kuitenkin jo sotien jälkeen ja purettiin lopulta pahoin rapistuneena 1975.

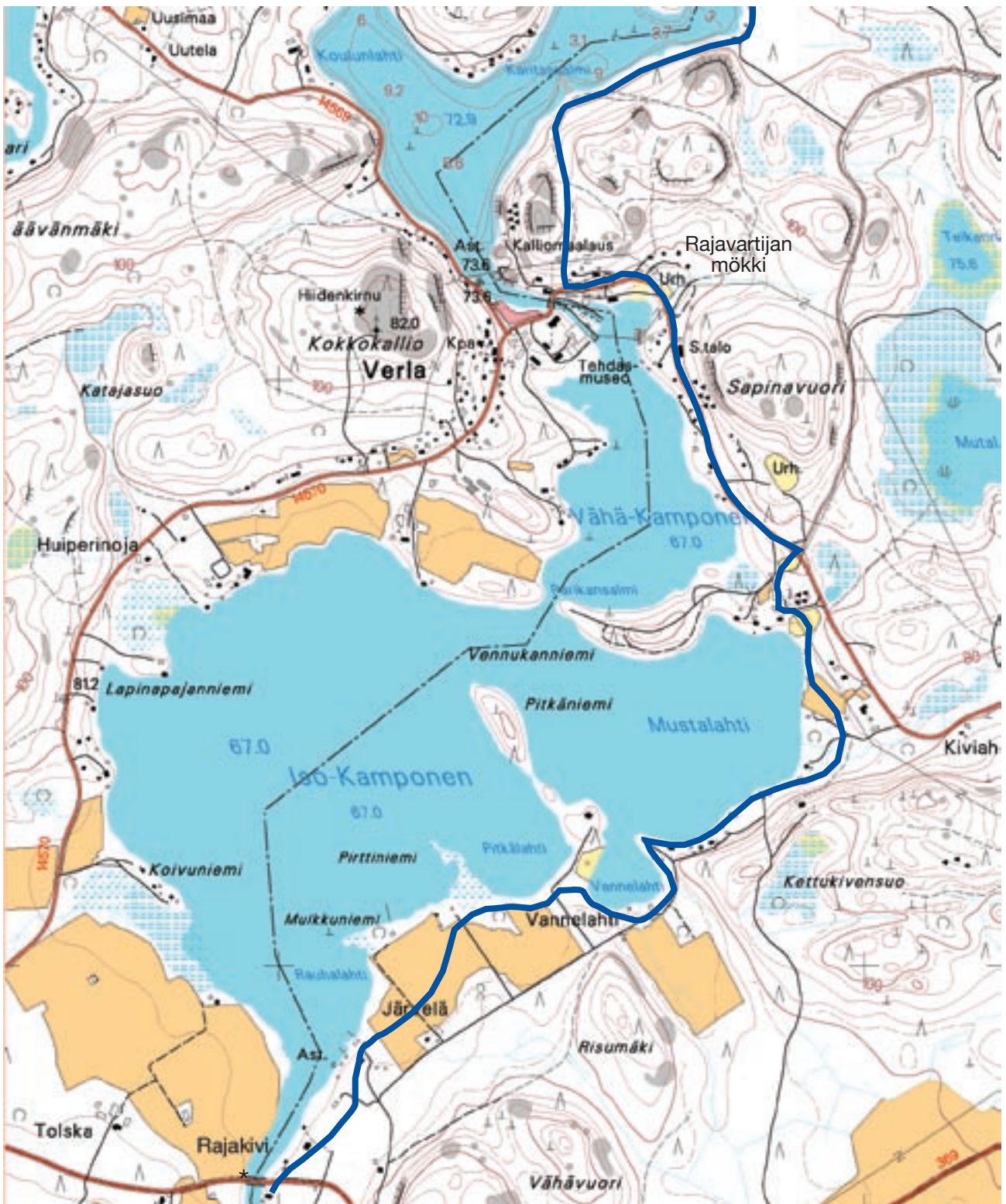

Selänpään nuorisoseura on jo yli 100-vuotias ja 1950-luvun alussa rakennettu talo on edelleen käytössä. Kuva: Timo Holopainen, Valkealan maaseutukylien kuvapankki.

Selänpään VPK perustettiin ensimmäisen kerran ilmeisesti jo vuonna 1909 ja uudestaan 1928. Ensimmäinen ”palokoppi” rakennettiin koulun lähelle 1934. Toinen palotalo letkunkuivaustorneineen rakennettiin Vaaranmäkeen 1949. Nykyinen paloasema koulun vieressä on valmistunut 1994. Kaikki kolme palotaloa ovat edelleen nähtävissä kylätien varrella.

Selänpään VPK:n palotalo letkunkuivaustorneineen. Kuva: Inkeri Ahvenisto.

Niin kutsuttu Rajavartijan ratsupolku lienee kulkenut karttaan merkittyä reittiä Verlasta Selänpäähän 1700-luvun lopulla, kun Valkeala kuului Venäjään ja nykyinen Jaala (osa silloista littä) Ruotsin valtakuntaan. Karttapiirros perustuu perimätietoon.

Pohjakartta © Maanmittauslaitos lupapro 05/KASU/06

Verlan seudun nähtävyyksiä ja kiintopisteitä:

1 Jukakoski	9 Ilvesvuori
2 Kantokoski	10 Seppälänkoski
3 Kuvanveistäjä Marjo Lahtisen ateljee	11 Tuomaankoski
4 Kokkokallion hiidenkirnu	12 Pyörylän sotakivi
5 Kalliomaalaukset	13 Rajakivi
6 Verlan tehdasmuseoalue	14 Pyörylänmäki
7 Ruukkikylä (käsityörittäjiä ym. puoteja)	15 Puolakankoski
8 Myllykoski	